

INTERAKCE STRUKTURY VYSOKOŠKOLSKY KVALIFIKOVANÝCH ODBORNÍKŮ A POTŘEB REGIONÁLNÍHO TRHU PRÁCE (PŘÍPAD PARDUBICKÉHO KRAJE)

INTERACTION OF QUALIFIED AND HIGHER-EDUCATED
EXPERTS' STRUCTURE AND REGIONAL LABOUR MARKET NEEDS
(CASE STUDY OF THE PARDUBICE REGION)

Ivana Kraftová, Zdeněk Matěja

***Abstract:** This paper presents results of the regional analysis of career structures in Pardubice Region, specifically the section of professions with university education. However, it touches some of the current issues in university education mission and legitimacy of relevant employers' expectations as well. The field research contains not only quantitative data about the current occupational structure of employees and economic characteristics of employers; but it is focused on e. g. the threat of saturation of certain professions due to higher age; missing study fields, changes in the requirements for qualification in connection with the introduction of new technologies, expansion or reduction production. The article shows the rate of professionals with university education in the Pardubice Region by sector and their internal structure. It presents the views of the Pardubice Regions employers over the future requirements of university-educated workers; evaluates the relevance of these views for decision-making regarding to the selected parameters: stability and performance of respondents as economic entities. It reflects the structure of study fields at the University of Pardubice as the main institution for saturation of the regional labour market needs.*

***Keywords:** Higher education, Bologna process, Labour market in classification by branch, Structure of employees, Pardubice Region.*

***JEL Classification:** I23, J44.*

Úvod

Vysokoškolské vzdělání je stále více považováno za jeden z hlavních nástrojů kariérního úspěchu a jednu z nejlepších životních investic. Logicky po něm tedy existuje sílící poptávka, a to napříč celou společností. Bílá kniha terciárního vzdělávání poukazuje na to, že dlouhodobá fundamentální změna definující znalostní ekonomiku tkví v posunu chápání vysokoškolského vzdělání. Není a nemůže být výsadou elit, ale naopak standardem. Malé země s otevřenou ekonomikou bez významného bohatství přírodních zdrojů, jako je Česká republika, musí na tento trend reagovat citlivěji než jiné státy, protože druhá možnost, ona často zmiňovaná „evropská montovna“, pro ně není nijak zvlášť lákavá. Naším bohatstvím proto musí být znalosti a schopnosti. [6] Helmut Willke ve své úvaze o společnosti vědění vymezuje jako její důležité předpoklady vzdělání a zkušenost. [11] Vědění se ve všech rovinách společnosti neustále mění, obnovuje, rozšiřuje, je všeobecně komplexnější. Kontinuální studium nových vědeckých poznatků je nutné, aby se vyhovělo neustále se

měnícím požadavkům na vědění. Je třeba počítat s delší dobou vzdělávání a následnými kontinuálními programy dalšího vzdělávání. [2]

Ekonomický statek vzdělání je možné strukturovat podle stupňů dosaženého vzdělání (primární, sekundární, terciární), přičemž platí, že jeho kvalita na daném stupni je bezprostředně závislá na kvalitě stupně předcházejícího. Rozdíl mezi kvalitou statku vzdělání dvou následných úrovní je možné považovat za jeho přidanou hodnotu. [8] Vyšší vzdělání s sebou přitom přináší mnohé výhody. Známost skutečností je, že vysokoškoláci jsou mnohem méně ohroženi nezaměstnaností a dosahují v průměru vyššího příjmu než lidé s nižším vzděláním. Přínosy nejsou jen individuální, ale i celospolečenské. Mezi pozitivní externality terciárního vzdělání patří: obecně vyšší kvalita společenského života, což se projevuje např. v dobře fungující demokratické společnosti, v nižší míře kriminality; výkonnější ekonomika; větší rozsah veřejně zabezpečovaných statků, které mohou být zaplacený z daní dodatečně vybraných z vyšších mezd osob s vyšším vzděláním; úspory veřejných výdajů, zejména v oblasti sociálního zabezpečení a zdravotní péče. [3]

Relevance vysokoškolského vzdělávání ve vztahu k potřebám trhu práce – v oborové i úrovněové struktuře – se stává jednou z priorit koncepce rozvoje českých vysokých škol (dále jen „VŠ“). Naplňování této priority je však jen zdánlivě jednoduché. Všeobecně se dnes má za to, že v podmínkách dnešní globalizované společnosti založené na poznání je to právě vzdělávání, které musí zajistit účinný a hromadný přenos stále rostoucí a trvale se rozvíjející sumy poznatků a technik. Jen tak se může vytvořit základna dovedností potřebných pro budoucnost. Před vzděláváním stojí úkol najít a vyznačit cestu, jak to učinit, aniž by člověk byl přehlčen nepřetržitým tokem informací, z nichž mnohé mají jen krátkodobý význam. [9] Obdobně deklaruje vzdělání jako předpoklad k osvojení si takových způsobů myšlení, rozhodování a chování jedince, které vedou k udržitelnému rozvoji v osobním, pracovním i občanském životě Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky pro období let 2008 až 2015. [7]

Odpovědnost za zaměstnatelnost a uplatnitelnost absolventů deklaruje MŠMT ČR v Dlouhodobém záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2011 – 2015, v němž současně prohlašuje, že bude usilovat o to, aby vysokoškolské vzdělání v bakalářských studijních programech bylo na trhu práce chápáno jako ucelené vysokoškolské vzdělání a absolvent takového vzdělání jako kompetentní specialista v dané oblasti. Vedle toho jsou VŠ vyzývány k inovaci studijních programů s ohledem na budoucí potřeby společnosti a uplatnitelnost absolventů. [5]

1 Formulace problematiky

Snaha zjistit míru souladu mezi oborovým zaměřením škol, připravujících odborníky zejména pro trh práce v Pardubickém kraji, a požadavky tohoto regionálního trhu práce, vedla Úřad práce v Pardubicích k provedení „Krajské analýzy profesní struktury u vybraných zaměstnavatelů“. Současně bylo záměrem určit odvětví, kde je předpoklad vysoké potřeby technicky vzdělaných pracovníků do budoucna. Úřad práce v Pardubicích vyzval k participaci na této analýze akademické pracovníky Fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice. V rámci této kooperace byla analýza rozšířena i o parametry ekonomické charakteristiky zaměstnavatelů. Kooperaci obou partnerů lze označit za oboustranně výhodnou, neboť zaměstnavatelé mají povinnost relevantní data úřadům práce poskytovat (výhoda pro akademickou sféru, pro kterou je mnohdy sběr dat v rámci

terénního průzkumu do jisté míry problematický), na druhou stranu akademická sféra dočasně navýšila „pracovní kapacitu“ úřadu práce.²

Analýza byla prováděna za účelem poskytnutí relevantních informací pro rozhodování a řízení při koordinaci politiky zaměstnanosti v jednotlivých okresech a kraji (např. efektivně zacílit projekty aktivní politiky zaměstnanosti), koordinaci krajské politiky regionálního školství (potřebné, nedostatkové a nadbytečné profese na trhu práce, úroveň absolventů) a ovlivňování procesu optimalizace středního školství v Pardubickém kraji, ale i v souvislosti s řízením vstupu zahraničních investorů do jednotlivých okresů kraje, stanovení výhledu potřeb potenciálu lidských zdrojů, určování slabých a silných stránek, stejně jako vymezení příležitostí a hrozeb krajského trhu práce v širších souvislostech.

2 Cíle a metody

2.1 Cíle a metodika provedené analýzy

Základním cílem analýzy bylo zmapovat současnou profesní strukturu u vytipovaných zaměstnavatelů ve vybraných odvětvích a zpracovat ji jednak za jednotlivé okresy a podle odvětví, jednak souhrnně za Pardubický kraj. V rámci dílčích cílů bylo vytýčeno: i) zjistit profese, které jsou ohroženy z důvodu vysokého věku a profese, které zaměstnavatelé obtížně získávají; ii) zjistit učební a studijní obory, nebo kombinace oborů, které zaměstnavatelé postrádají, zjistit jaké znalosti a dovednosti chybí absolventům; iii) zjistit předpokládané změny u zaměstnavatelů a jejich dopad na počty a kvalifikaci pracovníků; iv) zachytit vybrané ekonomické charakteristiky trhu práce v odvětvově-regionální struktuře, které dokreslují výkonnost a efektivnost zkoumaného segmentu podnikatelského prostředí Pardubického kraje.

Vzorek respondentů byl cíleně vybrán Úřadem práce v Pardubicích a představovaly jej firmy s 15 a více zaměstnanci (tj. malé, střední a velké podniky) ze 13 odvětví, u kterých lze předpokládat vysokou potřebu technicky vzdělané pracovní síly. Osloveno bylo 425 respondentů, po korekci o sady s nekonzistentními daty bylo zpracováno a do vyhodnocení zařazeno celkem 349 sad dat, tj. 82 % vybraného vzorku.

Z odvětvového hlediska bylo nejvíce zastoupeno: stavebnictví, strojírenství a zemědělství (v každém 54 nebo 55 firem), nejméně chemie (7 firem), ostatní odvětví byla zastoupena 13-29 firmami. V souhrnu vzorek prezentuje firmy s cca 39 tis. zaměstnanci, což představuje zhruba 1/3 celkového počtu zaměstnanců v Pardubickém kraji.

Analýza proběhla v roce 2012, zahrnovala terénní šetření – sběr dat o současné profesní struktuře zaměstnanců (ve fyzických osobách) a ekonomických charakteristikách respondentů k 31. 12. 2011, a to formou dotazníků a polostandardizovaných rozhovorů, které se týkaly zejména: ohrožení saturace některých profesí z důvodu vyššího věku; obtížnosti získávání profesí; nedostatkových či chybějících vzdělávacích oborů; spolupráce firem se školami při získávání pracovníků; potřeby doškolování absolventů škol – ve kterých znalostech či dovednostech; změn v požadavcích na kvalifikaci pracovníků v souvislosti se zaváděním nových technologií, rozšiřováním či redukcí výroby; zaměstnávání cizinců; spoluprací s agenturami práce při dočasném přidělování zaměstnanců k výkonu práce.

² V daném případě nešlo o žádný speciálně financovaný projekt, tuto aktivitu fakulty lze zařadit jednak do institucionálního výzkumu, jednak do naplňování třetí role univerzity.

2.2 Stanovení cíle příspěvku

Tento článek vyjímá z celé analýzy část, která se týká odborníků s vysokoškolským vzděláním a klade si za cíl:

α. určit podíl vysokoškolsky vzdělaných odborníků v Pardubickém kraji podle odvětví a jejich vnitřní strukturu (zaměstnanci s kvalifikací bakalářskou – R, magisterskou – T a doktorskou – D);

β. prezentovat názory zaměstnavatelů Pardubického kraje na budoucí potřebu vysokoškolsky vzdělaných pracovníků;

γ. posoudit relevantnost těchto názorů pro decizní sféru s ohledem na vybrané parametry stability a výkonnosti respondentů jako ekonomických subjektů;

δ. zhodnotit dosažené výsledky ve vztahu k akceptaci naplňování Boloňského procesu trhem práce a vývoji struktury studijních oborů na Univerzitě Pardubice jako univerzity, která by mohla být hlavním subjektem saturujícím potřeby regionálního trhu práce.

3 Rozbor problému

3.1 Stav odvětvové kvalifikační struktury Pardubického kraje s akcentem na vysokoškolsky vzdělané odborníky

Kvalifikační struktura každého regionu je ovlivněna jednak kvantitou ekonomických subjektů, jejich velikostním typem a v neposlední řadě i odvětvovou příslušností. Kvalifikační strukturu zaměstnanců vybraných firem celého Pardubického kraje zachycuje v rozčlenění na stupně vzdělání a 13 sledovaných odvětví Tab. 1.

Tab. 1. Kvalifikační struktura vzorku firem v Pardubickém kraji podle odvětví (k 31. 12. 2011, ve fyzických osobách)

Odvětví	Z	V	S	R	T	D
1. Zemědělství, lesní hospodářství, rybolov	379	2056	748	27	247	0
2. Potravinářský průmysl	317	1485	737	26	118	1
3. Oděvní, textilní a kožedělný průmysl	192	978	266	14	77	2
4. Dřevozpracující, papírenský a polygrafický pr.	216	671	247	3	72	0
5. Chemický průmysl, petrochemie	167	703	612	10	155	9
6. Výroba pryžových, plastových atd. výrobků	323	1921	861	36	228	4
7. Strojírenství	480	3660	1711	81	385	4
8. Elektrotechnika	416	1493	905	25	271	4
9. Výroba dopravních prostředků a zařízení	469	2591	1514	23	371	5
10. Výroba nábytku, ostatní zpracovatelský pr.	135	706	341	3	29	1
11. Energetika, plynárenství, vodní hospodářství	235	782	397	12	106	4
12. Stavebnictví	442	2419	1009	33	285	7
13. Doprava a skladování	113	2111	1315	84	118	3
celkem	3884	21576	10663	377	2462	44

Zdroj: vlastní zpracování.

Legenda k Tab. 1: Z = základní vzdělání, V = vyučení, S = úplné střední vzdělání, R = bakalářské, T = magisterské, D = doktorské vysokoškolské vzdělání.

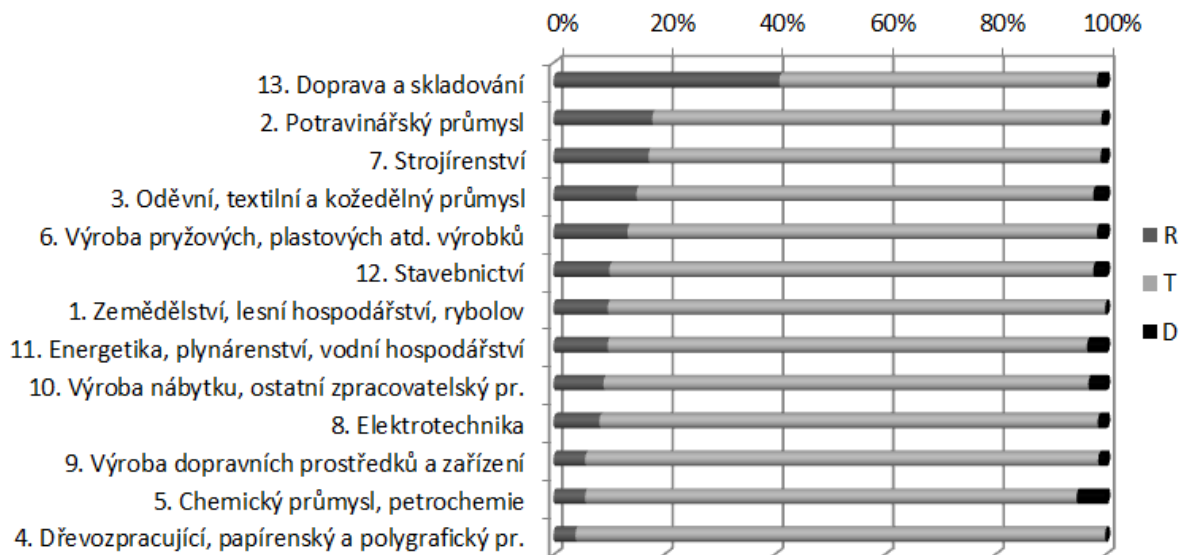
Na první pohled je patrná dominance zaměstnanců vyučených a s úplným středním vzděláním, zejména v odvětvích strojírenství, výroba dopravních prostředků a zařízení, stavebnictví a doprava a skladování – ve všech těchto odvětvích přesahuje počet vyučených

zaměstnanců ve vzorku 2 tisíce, počet zaměstnanců s úplným středním vzděláním 1 tis. osob. Vysokoškolským vzděláním disponuje nejvíce zaměstnanců ve strojírenství (470), výrobě dopravních prostředků a zařízení (399) a ve stavebnictví (325). Jako čtvrté odvětví dosáhlo hranice 300 vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců odvětví elektrotechniky.³

Celkové zastoupení jednotlivých kvalifikačních stupňů vzdělání zaměstnanců zkoumaného vzorku je následující: základní vzdělání 10,0 %, vyučení 55,3 %, úplné střední vzdělání 27,3 % a souhrn všech tří stupňů vysokoškolského vzdělání 7,4 %. Pokud vysokoškolsky vzdělané zaměstnance rozčleníme, představuje bakalářský stupeň 13,1 %, magisterský stupeň 85,4 % a doktorský stupeň 1,5 % všech vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců. Struktura vysokoškolských odborníků je ještě značně ovlivněna osobami, které získaly vysokoškolské vzdělání před zavedením strukturovaných magisterských programů. Nicméně fakt, že více než 13 % zaměstnanců s vysokoškolskou odborností představují absolventi s titulem bakalář, svědčí o tom, že trh práce tyto absolventy akceptuje, i když – jak se dále výzkumem ukázalo – spíše jako „vylepšenou“ alternativu pro střední technické a odborné pracovníky. V případě Pardubického kraje je to nejvíce ve službách v oblasti dopravy a skladování a ve strojírenství. Situace z hlediska absorpce absolventů doktorských studijních programů zaměstnavateli v Pardubickém kraji je diametrálně odlišná. První příčku zaujímá chemický průmysl (9 osob), následován stavebnictvím (7 osob).

Podíl jednotlivých stupňů vysokoškolského vzdělání podle odvětvové příslušnosti respondentů dokresluje ilustrativně Obr. 1, v němž jsou údaje řazeny sestupně podle počtu zaměstnaných bakalářů.

Obr. 1: Struktura zaměstnanců s VŠ vzděláním podle odvětví ve vzorku firem Pardubického kraje (v % fyzických osob)



Zdroj: vlastní zpracování.

Legenda k Obr. 1: R = bakalářské, T = magisterské, D = doktorské VŠ vzdělání.

³ Je třeba podotknout, že očekávání převahy odvětví chemie se nepotvrdilo zejména s ohledem na koncentraci firem tohoto odvětví v okrese Pardubice a v návaznosti na cílené regionální rozložení vzorku respondentů.

4 Diskuze

4.1 Předpokládaná budoucí potřeba vysokoškolsky vzdělaných odborníků regionálního trhu práce

Ohrožení saturace některých profesí z důvodu vyššího věku vnímají zaměstnavatelé jen v některých odvětvích, např. zemědělství (agronom, zootechnik, ekonom), kdy jako důvod uvádějí malou ochotu absolventů VŠ zvolit si práci a život na vesnici. Nedostatek elektro-inženýrů, strojních inženýrů a inženýrů technologů avizují zaměstnavatelé z potravinářského a elektrotechnického průmyslu. Dvě odvětví dokonce upozorňují na potřebu pracovníků vývoje, kde lze dedukovat i potřebu doktorský vzdělaných odborníků; jde o odvětví výroby dopravních prostředků a oděvní, textilní a kožedělný průmysl. Oproti predikované vazbě na důvod vyššího věku jako ohrožení profese, upozorňují zaměstnavatelé z odvětví výroby pryžových a plastových výrobků na limitaci saturace některých profesí kvůli neadekvátnímu zdravotnímu stavu zaměstnanců, resp. potenciálních zaměstnanců.

Obecně zaměstnavatelé nepovažují vysokoškolsky vzdělané odborníky **za obtížně získatelné**, s výjimkou zaměstnavatelů v odvětví zemědělství – viz výše. Co ale z jejich odpovědí vyplývá, je nedostatečná adekvátnost dovedností absolventů a požadavků na obsazovanou pozici. Napříč všemi stupni vzdělání (včetně vyučených) je akcentován požadavek jazykových dovedností (angličtina převažuje, rovněž němčina s ohledem na příslušnost k mateřským podnikům, ale také ruština s ohledem na cílové trhy). Zde je nutno podtrhnout, že jednak není možné očekávat, že vysoké školy jsou s to zajistit bez předchozí dostatečné průpravy schopnost užívat odborného jazyka na dobré komunikativní úrovni, jednak skutečnost, že na technické obory se často hlásí (a jsou přijímáni) uchazeči, pro něž je právě studium jazyků tou obtížnější částí vysokoškolského studia. Pokud by měl být proveden výčet profesí, kde je v určité míře pocíťována obtížnost při jejich získávání, pak je to projektový manažer, vývojový pracovník, procesní manažer, obchodník-odborník z oblasti marketingu (speciálně pro trhy Ruské federace), odborník na finance a účetnictví, elektro-inženýr, technolog, technik zpracování plastů, specialista v logistice.

Vyhodnocení odpovědí, v nichž se zaměstnavatelé vyjadřují **k chybějícím studijním oborům**, přináší poněkud rozpačité výsledky, neboť je z nich patrné, že zaměstnavatelé nemají dobrý přehled o studijních oborech, uskutečňovaných na relevantních vysokých školách. Přitom se zaměstnavatelé v jiné části dotazníku vyjadřují i ke své **spolupráci se školami** vč. VŠ, kdy nejčastěji uvádějí Univerzitu Pardubice (jak vybrané fakulty – Dopravní fakultu Jana Pernera, Fakultu chemicko-technologickou, tak již tradiční akci „Kontakt“, kterou univerzita pořádá každoročně jako platformu setkávání zaměstnavatelů a studentů – budoucích absolventů univerzity), dále Technickou univerzitu v Liberci, VUT Brno, ČVUT Praha, VŠCHT Praha či ČZU v Praze.

Z odpovědí na dotaz týkající se **potřeby doškolení absolventů škol**, které znalosti či dovednosti jim chybí, vyznívá poněkud paradoxně kritika nedostatečné praxe (někdy i nedostatečná praxe v konkrétním prostředí podniku). Jako by si zaměstnavatelé neuvědomovali, že vzdělání je součástí kvalifikace, kterou dále dotváří – mimo jiné – praktické zkušenosti, které VŠ nemohou absolventům zajistit bez extenzivního rozvolňování studia a prodlužování jeho doby, což by s sebou přinášelo – v případě veřejných VŠ (a to je naprostá většina, ne-li všechny technické univerzity) – další nároky na státní rozpočet. Přesto však lze z této části odpovědí vytěžit poznatek o zajímavém trendu, který zaměstnavatelé akcentují. Je jím větší šíře znalostí absolventa (dokonce „úzká

odbornost“ byla označována za problém). Kromě hlavní odbornosti se předpokládá znalost ICT, dovednost práce s počítačem na pokročilejší úrovni, dovednost užívat cizí jazyk (zejména u techniků), komunikovat v něm; disponovat základy řízení, kontroly a systémové práce. Ojedinele byla zmiňována potřeba doškolení v oblasti (relevantních) norem ISO a ochrany životního prostředí, kritizována byla neschopnost spojovat teoretické poznatky s praxí.

Zavádění nových technologií buď zaměstnavatelé považují vesměs za průběžnou záležitost, stejně jako změny v rozsahu výroby, nebo žádnou skokovou změnu neplánují. V této souvislosti žádné specifické potřeby ve vztahu k vysokoškolsky vzdělaným odborníkům nepředikují.

Vysokoškolsky vzdělaní odborníci jsou získávání z řad českých občanů, **cizinci** tyto profese nebývají obsazovány; zaměstnavatelé neuvádějí, že by při obsazování pozic s požadavkem vysokoškolsky vzdělaných odborníků využívali služeb **agentur**.

4.2 Ekonomická pozice respondentů vs. relevantnost jejich vyjádření pro decizní sféru

Obvyklé posuzování validity (zjišťování správných dat, relevantních z hlediska vytýčených cílů) a reliability (spolehlivosti a přesnosti zjištění) dotazníkového šetření, bylo v tomto případě rozšířeno o ekonomickou pozici respondentů jako aspektu reliability, a to s ohledem na předpokládané využití výsledků analýzy decizní sférou, tj. nositeli hospodářsko-politického rozhodování. Důvod je prostý, potřeba vysokoškolsky vzdělaných odborníků v určité struktuře nemůže být uspokojena ze dne na den. Změnu struktury oborů vysokoškolského vzdělávání lze spojovat s cca desetiletým cyklem – bez jakýchkoli podrobností: vytvoření koncepce, personální, technické a finanční zabezpečení, akreditační řízení, zahájení realizace, realizace a teprve v návaznosti na standardní délku studia první absolventi připravení pro „odběr“ aplikační sférou.

S ohledem na tento relativně dlouhý cyklus přípravy se neodbytně vnucuje otázka, zda dnešní respondenti budou i v budoucnu těmi, kdo budou deklarované oborové absolventy poptávat. Jde o to, že v segmentu malých, ale i středních – a jak poslední hospodářská krize ukázala – i velkých podniků bývá neopomenutelný „pohyb“, tj. jedny subjekty zanikají, druhé vznikají. Pokud jsou respondenti představitelé firem s nestabilní finanční situací a problematickou výkonností, je možné, že se dotazníkového šetření zúčastnili respondenti nenaplňující tento aspekt reliability.

Pro potřeby tohoto článku byly vybrány dva ukazatele posuzující ekonomickou pozici respondentů: I. změny hodnoty majetku (aktiv), kdy růst je chápán jako schopnost rozvoje a konkurenceschopnosti na trhu; II. výkonnostní páka, představovaná poměrem přidané hodnoty a mzdových nákladů; to, co představuje převis přidané hodnoty, jsou – zjednodušeně řečeno – odpisy (akruální rozložení hodnoty dlouhodobého odepisovatelného hmotného a nehmotného majetku), nákladové úroky (cena placená za půjčený cizí kapitál), nákladové daně (úlitba státu za možnost podnikat), ale zejména zisk (tj. kladný rozdíl celkových výnosů a nákladů).

V oblasti změn hodnoty majetku je situace uspokojivá, neboť většina firem v odvětvovém členění vykazuje růst (či stagnaci) majetku, výjimku tvoří odvětví 1 (zemědělství...), 3 (oděvní, textilní...) a 4 (dřevozpracující ... průmysl). Ovšem decizní sféra by i s tímto faktorem ekonomické stability měla ve svých rozhodováních počítat. Pro podrobnější analýzu by pak bylo třeba hledání příčin změn, zejména poklesu aktiv, což je nad rámec tohoto příspěvku.

Podstatně lepší situace je z hlediska hodnocení výkonnostní páky, kdy ve všech odvětvích převažují firmy, jejichž přidaná hodnota převyšuje mzdové náklady. Opět by bylo třeba zkoumat strukturu tohoto převisu. Nejlepší situace je, pokud v něm převažuje zisk. Na druhou stranu není možné zamlčet, že např. v odvětví stavebnictví se vyskytly dvě firmy, jejichž přidaná hodnota byla záporná (to může být de facto způsobeno tím, že ztráta převyšuje všechny ostatní složky přidané hodnoty).

4.3 Struktura studijních oborů Univerzity Pardubice a potřeby regionálního trhu práce

Univerzita Pardubice se řadí tradičně k technicky zaměřeným českým univerzitám, nicméně na jejích 7 fakultách se pěstuje široké spektrum studijních programů a oborů: kromě technických (48,2 % studentů) a přírodovědných (2,5 %), jde o ekonomické (21,4 %), společenskovední (17,3 %), pedagogické (2,4 %) a zdravotnické vědy a nauky (7,3 %), ale také vědy a nauky o kultuře a umění (0,9 %) v oboru restaurování. V rámci naplňování Boloňského procesu jsou všechny studijní programy strukturovány, tj. magisterské programy jsou uskutečňovány pouze jako navazující. V současnosti na ní studuje přes 10 tis. studentů, přičemž studenti bakalářských studijních programů představují cca 74 %, studenti navazujících magisterských programů 21 % a doktorských programů 5 %. [10] Uvedená čísla o podílech studentů podle úrovně studijního programu nejsou však z hlediska trhu práce zcela relevantní, neboť neobsahují informaci o podílu bakalářů na absolventech, kteří v magisterském programu nepokračují a kteří považují tuto úroveň vzdělání pro sebe za finální.

Podílem studentů technických oborů je potvrzena příslušnost Univerzity Pardubice k technickým vysokým školám, šíře jejího záběru však ukazuje na její schopnost zajištění víceoborovosti, která pak dává předpoklad i naplňování interdisciplinarit či multidisciplinarit studia v rámci univerzity jako celku.

Nezbývá než posoudit adekvátnost struktury studentů Univerzity Pardubice jako potenciálního „dodavatele“ potřebných zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním zaměstnavatelům Pardubického kraje v návaznosti na provedenou „Krajskou analýzu profesní struktury u vybraných zaměstnavatelů“. K tomu je třeba předeslat, že studenti Univerzity Pardubice pocházejí z více než 36 % z Pardubického kraje, téměř 22 % z Královéhradeckého kraje a necelých 12 % z kraje Středočeského, o zbyvající část se dělí všechny ostatní kraje ČR. [10]

Posouzení bylo provedeno na základě porovnání vykázaných hodnot o studentech k 31. 10. 2012 a počtu neobsazených, volných pracovních míst v Pardubickém kraji za čtvrté čtvrtletí roku 2011, které jsou jako „nejčerstvější“ aktuálně k dispozici v databázi MPSV [4].

Zaměstnavatelé Pardubického kraje celkově poptávají 8 % zaměstnanců v první kategorii (zákonodárci a řídicí pracovníci), kde jsou pozice s požadavkem vysokoškolského vzdělání, a to všech úrovní. Je zřejmé, že v uváděných subkategoriích řídicích pracovníků se mohou uplatnit absolventi Fakulty ekonomicko-správní, Dopravní fakulty Jana Pernera, Fakulty chemicko-technologické i Fakulty elektrotechniky a informatiky, kteří ve svém souhrnu představují 69 % studentů bez ohledu na úroveň vysokoškolského vzdělání.

V druhé kategorii (specialisté), kde je požadováno magisterské či doktorské vzdělání, je poptáváno celkem 27 % zaměstnanců. Nejvyššího podílu dosahuje poptávka

po specialistech v obchodní sféře a veřejné správě (7,5 %) a specialistech v oblasti vědy a techniky (7,1 %), které dokážou nabídnout opět jako své absolventy výše uvedené fakulty. Ty navíc doplňují i nabídku v ICT – zejména Fakulta elektrotechniky a informatiky, ale částečně i Fakulta ekonomicko-správní a Dopravní fakulta Jana Pernera. Univerzita Pardubice uskutečňuje i magisterské a doktorské studijní programy v oblasti zdravotnických věd a nauk na své Fakultě zdravotnických studií, svou nabídkou reaguje i na tyto potřeby trhu práce. Pouze specialisty v oblasti výchovy a vzdělávání není schopna zajistit v požadované míře (ani oborové struktúře), protože pedagogické obory tvoří jen nepatrnou část studijních programů Fakulty filozofické, avšak tuto poptávku dokáží bez problémů saturovat dvě sousední univerzity v Liberci a Hradci Králové se svými tradičními pedagogickými fakultami.

Plných 65 % je poptáváno v kategorii třetí (techničtí a odborní pracovníci), tj. v kategorii technických a odborných pracovníků, avšak tam z vysokoškolsky vzdělaných odborníků spadají pouze bakaláři, a to kromě dalších čtyř tříd středoškolského a vyššího odborného vzdělání (K, L, M, N), jejichž nositelé mohou být s ohledem na nižší mzdové nároky pro zaměstnavatele atraktivnější. Ale i v tomto segmentu je Univerzita Pardubice „reálným dodavatelem“ požadovaných profesí.

Je nutno podotknout, že pokud je v článku zmiňováno zajišťování příslušných profesí Univerzitou Pardubice, pak to neznamená, že absolventi se stávají automaticky uchazeči o zaměstnání ve vystudovaném oboru a v posuzovaném regionu.

Závěr

Při vědomí významu a nezastupitelnosti vzdělávání a vzdělání v současném světě, který je charakteristický dynamicky narůstajícím množstvím nových poznatků, je třeba se zabírat i otázkou zaměření výuky na VŠ. Do jaké míry reagovat na explicitně vyjádřené konkrétní požadavky zaměstnavatelů, které velmi často zachycují pouze krátkodobý horizont jejich potřeb? Nemělo by být zapomínáno na to, že... „Škola, která přestala být místem pohody, soustředění, kontemplace, přestala být školou. Stala se místem životní nutnosti. A v ní potom dominují projekty a praktika, zkušenosti a kontaktní sítě, exkurze a výlety. Času k přemýšlení se nedostává.“ [1, s. 46] Nezřídka bývá vyvozován závěr, že: „Vše, co nějak nesouvisí s praxí a není jí obroušené, se vůbec nemusí učit...“ [1, s. 47] Pokud k němu dospívají zaměstnavatelé z hlediska jejich orientace na operativní řízení podniku, je to snad pochopitelné. Hrubou chybou by pak bylo, pokud by byl takový závěr aplikován ve strategiích decizní sféry – tedy subjektů, jimž přísluší rozhodovat a konat v oblasti hospodářské politiky, stejně jako při rozhodování o financování rozvoje terciárního vzdělávání, např. s vazbou na prostředky EU.

Realizovanou podporu technických studijních oborů v českém vysokém školství lze vnímat pozitivně, pokud je zaměřena na eliminaci poklesu studentů v nich, nikoli však jako impuls k náhradě jiných skupin oborů, např. ekonomických.

Provedená analýza trhu práce Pardubického kraje ukazuje na odvětvovou diverzifikovanost. Trh je schopen absorbovat odborníky se všemi třemi úrovněmi vysokoškolského vzdělání s mírnými odvětvovými odchylkami. Výrazně je prezentována preference interdisciplinárně vzdělaných odborníků. I přes proklamované chápání vysokoškolského vzdělání až na úrovni „inženýra“, trh práce využívá v nezanedbatelné míře i odborníky s bakalářskou úrovní vzdělání. Potřeba zaměstnavatelů je prezentována spíše z krátkodobého či střednědobého hlediska, v jejich názorech není zřejmá (otázkou je, zda

může být) představa o technologickém směřování oboru do budoucna. Nelze ale nezmínit, že hlavní požadavky a pocitování absence odborníků ze strany zaměstnavatelů nepředstavuje úroveň vysokoškolsky vzdělaných odborníků, ale středoškoláků, zejména pak odborníků vyučených či vyučených s maturitou.

Při hodnocení názorů zaměstnavatelů by měla decizní sféra brát v úvahu i jejich ekonomickou stabilitu a výkonnost, neboť opírat se o názory a vyjádřené potřeby zaměstnavatelů s perspektivou zániku postrádá smysl.

Univerzita Pardubice se svým spektrem studijních programů a oborů a počtem studentů a absolventů může být chápána jako velmi účinný partner při saturaci potřeb trhu práce Pardubického kraje, může být tak vnímána jako regionální univerzita s nadregionálním přesahem, neboť „obsluhuje“ i ostatní, zejména sousedící kraje České republiky.

To, co z analýzy rovněž neakcentováno vyplynulo, je nezřídka nízká informovanost respondentů – zástupců zaměstnavatelů o zaměření přípravy odborníků na českých VŠ, zejména co se realizovaných studijních oborů týče. Druhým závažným problémem jsou očekávání zaměstnavatelů, která ne vždy „vidí za horizont dneška“ a snaží se získat specialistu s praktickými dovednostmi vázanými nejlépe na konkrétní podnikové technologie a systémy.

I zaměstnavatelé by měli dokázat vnímat roli univerzit nadčasově, měli by ve vysokoškolsky vzdělaných odbornících vidět inovační potenciál vyplývající právě z jejich širšího vědomostního základu.

Interakce mezi strukturou vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků opouštějících brány univerzit a potřebami trhu práce je nutná, avšak usměrňovat ji s vazbou na krátkodobé a specificky zaměřené cíle je zcestné. Takový přístup znamená dlouhodobě ztrátu jak pro společnost jako celek, tak pro jednotlivé zaměstnavatele.

Poděkování

Tento článek byl zpracován s podporou výzkumného projektu SGFES01/2013 na Fakultě ekonomicko-správní Univerzity Pardubice.

Reference

- [1] LIESSMANN, Konrad Paul. *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2008. 127 s. ISBN 978-80-200-1677-5.
- [2] MATĚJA, Zdeněk. Interakce lidského kapitálu a věkové struktury obyvatelstva. In *Sborník příspěvků z XI. mezinárodní konference IMEA 2011*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. s. 10. ISBN 978-80-7372-720-8.
- [3] MCMAHON, W. W. Expected Rates of Returns to Education. In: *Psacharopoulos, G. (ed.) Economics of Education. Research and Studies*. Oxford (UK): Pergamon Press, 1987.
- [4] MPSV ČR. *Analýza neobsazenosti volných pracovních míst* [online]. Praha: MPSV ČR [cit. 2013-07-19]. Dostupné z WWW: <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/trh>>.
- [5] MŠMT ČR. *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2011 – 2015* [online]. Praha: MŠMT ČR [cit. 2013-07-23]. Dostupné z WWW:

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/dlouhodoby-zamer-vzdelavaci-a-vedecke-vyzkumne-vyvojove-a>>.

- [6] MŠMT ČR. *Bílá kniha terciárního vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT ČR. [cit. 2009-04-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha>>.
- [7] MŠMT ČR. *Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015). Aktualizace 28. 8. 2008* [online]. Praha: MŠMT ČR. [cit. 2013-01-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/strategie-vzdelavani-pro-udrzitelny-rozvoj-ceske-republiky>>.
- [8] PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
- [9] UNESCO. *Learning: the Treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1996. 266 p. ISBN 92-3-103274-7.
- [10] Univerzita Pardubice. *Výroční zpráva o činnosti Univerzity Pardubice 2012*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-657-8.
- [11] WILLKE, Helmut. *Společnost vědění*. In PONGS, Armin (ed.). *V jaké společnosti vlastně žijeme?* 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 265 s. ISBN 80-85866-59-5.

Kontaktní adresa

doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní,
Ústav regionálních a bezpečnostních věd
Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika
E-mail: Ivana.Kraftova@upce.cz
Tel. číslo: +420 466 036 711

Ing. Zdeněk Matěja

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní,
Ústav regionálních a bezpečnostních věd
Studentská 84, 532 10 Pardubice, Česká republika
E-mail: Zdenek.Mateja@upce.cz
Tel. číslo: +420 466 036 665

Received: 02. 12. 2013

Reviewed: 23. 01. 2014, 31. 01. 2014

Approved for publication: 19. 11. 2014